

menyecskés mulatásba való magafelejtkezés, és felszakadnak az alvó zsilipek benne. Hiába.

— La multi ani, Teréz! — emelem felé poharam, s mosolyba próbálom négy, diákoskodásban eltöltött esztendő minden közös emlékét. Mosollyal néz vissza, kezében szavakat kereső félútra tétovázik kicsit a pohár, koccint:

— Az Isten éltesen.

Hirtelen védekezően kapja maga elé poharát; elsírja magát.

DOMOKOS MÁTYÁS

A Tiszatáj makói estje elé

Lehet-e a legkényesebb igény vizsgáját is győztesen kiálló művekben ösztönző-ihlető szerepe, teremtő és termékenyítő befolyása a szülőföldnek? Annak a tájnak, amelyben — fölegyenesedve — első lépéseinket megtettük? Annak a közvetlen emberi környezetnek, amelynek érlelő melegét és nyelvét, ahogy mondani szokás, az anyatejjel együtt szívtuk magunkba?

Ha Csokonai debreceni, Berzsenyi kemenesalji poézisére gondolunk: továbbá Petőfi és Arany alföldi képeire, a téli pusztá befagyott tengerére és a lacikonyha ropogós havon bokázó sokadalmára; Ady Kalota-parti látomására; vagy éppenséggel a földrajzilag is ide, a Tisza-, Maros-tájra vágó példára, Juhász Gyula tápai lagzijára hivatkozunk; nyilván annak is tudatában vagyunk, hogy erre a kérdésre, amely a művészet egészséges, jó működése szempontjából oly lényegbevágó, kételyoszlato választ, méghozzá végleges érvényűt, nem is egyszer adott már a történelem.

Nemcsak a miénk.

Hogy a legfénylőbbet említsem a históriából: aranykorában, az időszámítás előtti V. században, Athénnek mindössze huszonötezer szabad polgára volt, de az attikai tájnak és emberének ezt a kisvárosi mikrokozmoszát Periklész kormányozta, piacán Szókratész tanított filozófiát, Akropoliszát, ahol a város közléte zajlott, Pheidiasz díszítette fel épületekkel és szobrokkal, és ezek a kisvárosi népek szolgáltatott közönséget — és drámáihoz anyagot — Szophoklésznak, aki az *Antigoné* két sorában így összegezte tapasztalatait az emberi jelenségről, amelyeket földijei körében szerzett: „Sok van, ami csodálatos, / de az embernél nincs csodálatosabb.”

De ha így volt, így lehetett, akkor miért van folyton napirenden ez a kérdés, nyomában az árnyékával, a kétellyel, ma is?

Talán azért, mert a modern civilizáció nyomása, amely a huszadik századi embert létének minden vonatkozásában szinte kizárólag a milliós, sőt; a milliárdos nagyságrendek csoportjaiban képes csak szemlélni és kezelni, még a szellem emberei közül is mind többeket behódoltat annak az elképzelésnek, mely szerint a kultúra hatékonyságában is a tömegvonzás fizikájának a törvényszerűségei érvényesülnek. A történelmi ellenbizonyítékok ellenére is terjedőben a hiedelem, hogy a művészet hatósugarának az érvénye, miként a fizikában, ezen a területen is a hely méreteinek, a tömeg nagyságának a függvénye. És fogyatkozóban azoknak a száma, akik úgy gondolják, hogy a kultúra-teremtés nagy történelmi példáiban rejlő modell és utolérhetetlen idea, egy-

szersmind bárhol és bármikor megvalósítható szellemi-erkölcsi lehetőség is, és tudják (vagy nem felejtették el), hogy a szűkebb pátria, a bartóki kishaza, bárhol és bármikor alkalmas archimédeszi pontja lehet az ilyenfajta, s a legnagyobbra törő vállalkozásnak. Mert az önmegvalósítás terén sem lehet nemesebb ambíciója az emberi mikrokozmosznak, minthogy — Széphalmon egy magányos, a Spielberg és Kufstein tömlőceit megjárt írószellem szüntelenül áradó leveleire alapozva, Patakon vagy Debrecenben egy kollégium falai közt, Pesten vagy Váradon egy kávéház vagy redakció szegletében, Nagykőrösön vagy Vársárhelyen egy-egy botcsinálta óraadó tanár géniuszának a sugárzása körül — nekilásson felépíteni a maga Athénját.

A szülőföld inspirációja a művekben tehát nem valami titokzatos fluidum érvényesülése, és nem a táj lelkének misztikus-irracionális sugárzása, hanem ma is ugyanaz, ami volt Szophoklész idején, két és fél évezreddel ezelőtt: az emberi minőség jelenléte. Ha a történelem tényleg az élet tanítómestere volna, elfásult, hitüket és kedvüket vesztett lelkeknek reményt adóbb tanítással aligha szolgálhatna ennél: amelyre ebben a városban, Makó szellemi múltjának, történetének Justh Gyulában, Juhász Gyulában, József Attilában, Erdei Ferencben testet öltött klasszikus példáira gondolva, feszélyezettség nélkül, jó okkal lehet gondolni. De a példájukra hivatkoznak azt is tudnia illik, hogy a bennük tündökölt, művekre és tettekre ösztönző tehetségnek a hátországa mindenkor a Maros és a Tisza mentén élő, s József Attila által megénekelte, dolgozó, „megfáradt ember” volt: a zöldséggel, hagymával vergődő, „hallgatag, komoly paraszt”, a szorgalmas kézműves, és a radikális politikai horizontú, európai szemhatáru, kisvárosi értelmiségi —, a szabad gondolat minden makói közembere.

S aki folyamatosan figyelemmel kíséri az itteni kishaza irodalmi folyóiratának, a működése negyedik évtizedébe lépett *Tiszatáj*nak a munkáját, annak az iránt sem lehet kétsége, hogy a maga méretei és arányai közt a *Tiszatáj* is ennek az emberi hátországnak a szolgálatába igyekszik szegődni. Nemcsak azokat tekintve műhelye vonzáskörébe tartozóknak, akik itt születtek, ezen a tájon eszmélkedtek, innen származtak el, vagy sorsuk véletlenjei, illetőleg éppenséggel mélyebb törvényszerűségei következtében errefelé éltek és élnek, de azokat is, akiknek munkásságából *A Dunánál* költőjének meghagyása szerint kirajzolódik a közép-kelet-európai testvérnépek közös gondokkal birkózó emberi világa.